

УДК 355:929 Љубичић Н.(047.53)
94(497.1)"196/200"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2019.2.gli.213-234>

Критичко издање научне грађе

Примљено: 27. 10. 2017.

Прихваћено: 28. 12. 2017.

Венцеслав ГЛИШИЋ

Сусрети и разговори са Николом Љубичићем*

Апстракт: У тексту су описана сећања генерала Николе Љубичића о савременицима и догађајима у којима је учествовао, изнета током више сусрета са историчарем др Венцеславом Глишићем. Реч је о значајном историјском извору о српској и југословенској историји од средине шездесетих до прве половине деведесетих година 20. века.

Кључне речи: Никола Љубичић, Јосип Броз, Петар Стамболић, Слободан Милошевић, Југославија, Србија, комунисти

Од свих Ужичана који су се налазили на значајним политичким и војним положајима најкасније сам се срео и имао прилике да

---

* Истраживање догађаја и личности из последњих деценија социјалистичке Југославије одавно је присутно у историографији. Многи учесници догађаја су се огласили мемоарима, фелтонима и сличним публикацијама. Историчари су објавили више монографија и научних чланака, описујући пресудне догађаје и значајне личности или вреднујући страну литературу и сведочења учесника. Приредили су и томе историјских извора и објављивали разговоре са учесницима. Своја виђења изнели су и публицисти. Издвојићемо само неке наслове: Mile Bjelajac, Gordana Krivokapić-Jović, *Prilozi iz naučne kritike – srpska istoriografija i svet (uticaj jugoslovenske krize na stranu i domaću istoriografiju)*, (Београд: INIS, 2011); Mile Bjelajac, „Nova сведоčenja о разбијању Југославије и sukobима 1990-тић“, *Tokovi istorije* 1/2010, 157–180; Коста Николић, *Југославија, последњи дани (1989–1992)*, (Београд: Службени гласник 2018); Коста Николић, „Политички портрет Слободана Милошевића (1988–1991)“, *Токови историје* 1/2013, 259–194; Коста Николић, „Smenjivanje Ivana Stambolića са функције председника Председништва SR Србије 1987“, *Istorija 20. veka* 1/2016, 159–178; Mile Bjelajac, „Najnovija istorija Србије у светлу сведоčenja istaknutih savremenika“, *Tokovi istorije* 1–2/2006, 246–256; Venceslav Glišić, *Susreti i razgovori. Prilozi za biografiju Petra Stambolića*, (Београд: Службени гласник, 2010); *Srpske političke elite i Londonska konferencija II*, priredio dr Vladimir Petrović, (Београд: Institut за savremenu istoriju, 2016); Милан Пиљак, „Разговор са Александром Краусом, директором у југословенском самоуправном социјализму“, *Токови историје* 2/2012, 235–262; Momir Bulatović, *Pravila ćutanja: istiniti politički triler sa poznatim završetkom*, (Београд: Narodna knjiga – Alfa, 2004); Dušan Škrebčić, *Između pamćenja i zaborava: memoarski i politički eseji*, (Novi Sad: Prometej, 2007); Славољуб Ђукић, *Између славе и анатеме: политичка биографија Слободана Милошевића*, (Београд: Филип Вишњић, 1994).

разговарам са Николом Љубичићем.¹ Овде не рачунам случајни сусрет на пријему у Берлину, почетком јуна 1968, када је предводио југословенску војну делегацију у посети Немачкој Демократској Републици. Ја сам докторирао на Хумболт универзитету 4. јуна исте године,² у време кад су избиле студентске демонстрације у Београду, а наша војна делегација се затекла у Берлину. На пријему који је приредила наша амбасада имао сам прилике да кратко разговарам са Љубичићем и осталим члановима делегације о студентским демонстрацијама. Они су размишљали и о употреби војске, за шта се залагао Кардељ. Ја сам их упозоровао да је веома ризично употребити војску против свог народа наводећи им примере из историје. Кад сам се после делегације вратио у Београд, студенти су играли козарачко коло и клицали Титу, а генерали су ме питали како се у иностранству понашао Љубичић. Нису могли да му опросте што је Тито одабрао њега за савезног секретара за народну одбрану, а не неког од њих. После сам сазнао од Петра Стамболића³ да су за сваки случај војнике пожаревачког гарнизона обукли у милицијске униформе.

Од почетка свог научног рада на истраживању историје Србије у Другом светском рату сарађивао сам са Војноисторијским институтом и у његовом часопису *Војноисторијски гласник* објавио сам

- 1 Генерал армије ЈНА и народни херој Никола Љубичић рођен је 1916. у селу Карану код Ужица, а умро је у Београду 2005. године. Био је учесник Народноослободилачког рата. После рата је напредовао од команданта КНОЈ-а, помоћника команданта Прве армије за политичко-правни сектор, команданта граничних јединица, начелника Ратне школе, команданта Прве армијске области, да би војну каријеру завршио на месту савезног секретара за народну одбрану (1967–1982). Био је председник Председништва Социјалистичке Републике Србије и члан Председништва СФРЈ, савезни посланик и члан ЦК СКЈ.
- 2 Др Венцеслав Глишић, научни саветник у пензији, рођен је 1932. у Злакуси код Титовог Ужица. Дипломирао је 1959. на Филозофском факултету у Београду, група за историју. Постдипломске студије је завршио на истом факултету 1962, а докторирао је на Хумболт универзитету у Берлину 1968. Радио је у Институту за историју радничког покрета Србије и Институту за савремену историју. Аутор је више монографија и више десетина научних и стручних текстова у часописима и зборницима радова. За ову тему је посебно значајна монографија *Susreti i razgovori. Prilozi za biografiju Petra Stambolića*, (Београд: *Službeni glasnik*, 2010). Детаљнију биографију и библиографију видети у: *Пола века Института за новију историју Србије 1958–2008*, приредили др Момчило Митровић, мр Слободан Селинић, мр Александар Животић, (Београд: ИНИС, 2008), 55–57; *Енциклопедија српске историографије*, приредили Сима Ђирковић и Раде Михаљчић, (Београд: Knowledge, 1997), 330, (напомена редакције).
- 3 Петар Стамболић (1912–2007) је међу бројним дужностима обављао и функције председника Владе НР Србије, председника СИВ-а, члана ЦК СКЈ и Председништва СФРЈ (чији је био и председник).

прве радове. Сарадња са овим институтом и Политичком управом ЈНА је посебно била интезивна после одбране доктората. Почетком седамдесетих година прошлог века радио сам за Политичку управу ЈНА на писању историје бугарске војске у Југославији у Другом светском рату са два македонска пуковника, коју је објавила издавачка кућа „Међународна политика“ на шест језика.⁴ Од тада па све до разбијања Југославије познавао сам све начелнике Политичке управе ЈНА од генерала Дракулића до генерала Душана Жунића. Нисам имао потребу да се сретнем са Љубичићем, јер што се тиче мог посла, све сам обављао са Политичком управом и Војноисторијским институтом.

Ситуација се променила почетком 1982. када сам на предлог Петра Стамболића и Родољуба Чолаковића кандидован за члана ЦК Србије и председника Комисије ЦК за историју Савеза комуниста Србије, што су прихватили и чланови ЦК Србије Иван Стамболић и Шпира Галовић. Моја кандидатура ишла је преко комитета Стари град у Београду, где сам био партијски повезан. Тада је секретар тог комитета био Слободан Милошевић. Нисам га познавао нити сам знао да се он кандидовао за члана ЦК Србије. Комитет Стари град је њега предложио и он је изабран за члана ЦК Србије, а ја нисам прошао, иако су постојала уверавања са разних страна да ћу сигурно проћи на листи кандидата. Онда ми је Галовић тврдио да ја могу бити председник Комисије за историју СКС иако нисам члан ЦК. После Конгреса СКС у мају 1982. пола године се водила расправа о томе ко да буде председник, да ли бивши борац или историчар. Као да сам предосећао да је Љубичић у то уплетен, јер је те године, на предлог Петра Стамболића, постао председник Председништва Србије, најавио сам се његовом кабинету да ме прими. Његов шеф кабинета Живадин Јовановић, будући министар спољних послова, обавестио ме је да Љубичић неће да ме прими. Он је на дужност председника Комисије за историју СКС довео свог ратног друга генерала Бранислава Јоксовића. Кад је постао председник Комисије, Јоксовић ме је позвао на разговор и тада ми је саопштио да он зна да је требало да ја будем председник и замолио ме да му дам савет шта треба да ради председник Комисије. После једног мандата од четири године, Јоксовић је по-

4 Boro Mitrovski, Venceslav Glišić, Tomo Ristovski, *The Bulgarian army in Yugoslavia: 1941–1945: the Bulgarian occupation army (April 1941 – September 9, 1944): cooperation between the people's liberation movement of Yugoslavia and the anti-fascist resistance movement of Bulgaria: participation of units of Bulgaria under the Fatherland Front of Government in the fighting in Yugoslavia towards the end of the war*, [translation Kordija Kveder], (Beograd: Međunarodna politika, 1971).

гинуо у саобраћајној несрећи, а на место председника Комисије дошао је Михаило Швабић. Он је био председник савета за две књиге *Београд у рату и револуцији* у којима сам писао највећи део текста и био редактор, а које је промовисао Слободан Милошевић у свечаној сали Скупштине Београда 1984, док је био секретар Градског комитета. Тада смо се обојица са њим упознали. Пошто су те књиге у јавности повољно оцењене, Швабић ме је предложио 1986. Слободану Милошевићу, који је тада био председник Председништва ЦК Србије, и Ивану Стамболићу, председнику Председништва СР Србије, да будем председник редакције за писање историје СКС у четири књиге. Они су тај предлог прихватили, а ја сам пристао.

У том својству сам се најавио кабинету Николе Љубичића. Овога пута одмах ме је примио као члан Председништва СФРЈ 23. новембра 1987, два месеца после Осме седнице ЦК СКС. У почетку разговора упутио ми је прекорно питање: „Зашто ви раније нисте дошли код нас актера историје?“ Одговорио сам да ми се није пружила прилика. „Нисте ме ни тражили“. „Неколико пута сам вас тражио 1982, али ме ви нисте примили не знам из којих разлога“. Рекао ми је да је био упознат са мојим радом на писању историје СКС и НОР-а и да је нешто од тога читао, кад је писао књигу о Ужичком партизанском одреду.⁵ Обавештавам га као председник редакције за писање историје СКС докле се стигло са писањем те историје и да имам проблема са историчарима из покрајина, који нису спремни и пружају отпор да заједнички пишемо историју СКС. На ту моју констатацију, узвратио ми је да је саветовао председника Комисије за писање историје СКС генерала Јоксовића да не врши притисак на историчаре из Војводине, да то не буде заједничка историја уколико није била. У даљем разговору прешли смо на политичка питања. Напоменуо сам му да многи у Србији мисле да је он идејни творац политичке диференцијације, како се у партијском речнику говорило за Осму седницу. „Не би се тако могло рећи. Ја сам био зато да се ефикасније ради у Партији и да се решавају проблеми, посебно горуће питање Косова и Метохије. Пред Осму седницу ратна генерација је била на издисају. Требало је да штафету власти преда млађима“, одговорио је Љубичић. Није очекивао да ће се та предаја власти завршити сукобом међу наследницима. Сложио се са мном да би опасно било ако и овог пута буду изневерене наде чланства као што се то

5 Nikola Ljubičić, *Užički narodnooslobodilački partizanski odred „Dimitrije Tucović“*, (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1979).

десило са 13. пленумом ЦК СКС. На питање када се јавило прво нејединство у Партији, Љубичић одговара да је тај процес започео са Резолуцијом ИБ-а а продужио се преко Шестог конгреса КПЈ, за који му је Тито рекао а он записао да му је тај конгрес био изнуђен, јер се плашио да би могло доћи до већег расцепа у СКЈ. Потом се свако од водећих комуниста почео затварати у своју републику и нацију, једино је Тито остајао Југословен. Није се сложио да је то донекле био и Доланц, а за Кардеља је додао да је он био Словенац или боље речено Југословен на словеначки начин, који је вешто уграђивао словеначке интересе у југословенску заједницу. Љубичић је сматрао да је српско руководство испустило своју шансу приликом рада најпре на уставним амандманама, а потом на Уставу од 1974. Приликом израде амандмана српско либерално руководство Никезић и Латинка Перовић постепено се удаљавало од Тита сматрајући да он подржава хрватску страну, зато што су га често тамо звали. Љубичић тврди да им је он сугерисао да га и они зову у посету Србији. Додаје да је у току рада на Уставу из 1974. интересе војске заступао начелник генералштаба Милош Шумоња, који му је сигнализирао да на Брионима, где је заседала Комисија која је радила на Уставу, нема највиших српских руководећих људи, а да су се око Кардеља стално „мотали“ Стеван Дороевски и Фадиљ Хоџа, па је постојала могућност да буду усвојени ставови који неће Србији одговорати. Професор уставног права Јован Ђорђевић, који је био у комисији за Устав испред Србије, био је само техничко лице. Љубичић наставља да је од српског руководства, када га је са тим упознао, добио уверавања да је све у реду и да ће Србија у федерацији имати три гласа. То је била процена која се поклапала са ставовима националиста у другим републикама, да ће Србија са Црном Гором блокирати све одлуке у федерацији: „Кад сам упозоравао Дражу Марковића⁶ да ће Срби лоше проћи у Уставу, он ме је уверавао да се не треба бојати за српске интересе. Непосредно пред Дражину смрт посетио сам га и између осталог му рекао да је он одговоран за Устав из 1974. као највиша политичка личност тада у Србији. Он ме је немоћно гледао и није могао да изустити ниједну реч у своју одбрану“. Касније, уместо преговора и договора дошло се до сукоба са покрајинама, наставио је своје излагање

6 Драгослав Дража Марковић (1920–2005) био је током деценија о којима сведочи Љубичић председник РИВ Србије, председник Скупштине Србије, члан Председништва СФРЈ, председник Председништва СР Србије и председник Савезне скупштине.

Љубичић. Подсетио је да је тај устав искористило руководство Косова за јачање албанског национализма и сепаратистичких захтева и да је тај сепаратизам егзистирао од кад је постојала Југославија, што је довело до етничког чишћења око 100.000 Срба, а то се одразило на јачање српског национализма. Додајући да су руководећи људи у Србији, да би се створила атмосфера да се Устав из 1974. промени, позвали у помоћ народ и да је тај устав подстакао национализам у Србији, Љубичић прихвата моје мишљење да је лако од једне партије створити две, али да је изузетно тешко од две партије направити једну. Обавештавам га да Мађари у Војводини из позадине подржавају аутономаштво, које на јавној сцени заступају Срби генерал Петар Матић, Жика Берисављевић и други. Он мисли да се у Војводини са аутономаштвом понавља ситуација са Косова и Метохије са свим својим особеностима. Изнео сам му предлог да напишем историју Србије у Југославији да бих објаснио да ли је било српског хегемонизма над другим народима, за шта нас скоро сви оптужују (Хрвати, Словенци, Македонци, Црногорци и други). Љубичић одговара да то питање треба дуго истраживати и прикупити пуно документације на основу које би се писао тај рад. „Обратите се ви на нас актере историје, можемо вам помоћи, али консултујте се и са другим значајним људима у Србији“, каже генерал.

Због неспоразума са ЦК СКС поднео сам оставку на место председника редакције за писање историје СКС почетком јуна 1989, уочи Милошевићевог говора на Косову Пољу. Сва средства информисања су објавила моју оставку и да се са њом распала редакција за писање историје СКС. У тој оставци навео сам да су партијске и државне бирократе мењале станове и одела, а да научници немају где да раде, што је неповољно оцењено у партијским круговима и до распада Партије нису ме више ангажовали ни на каквим пословима.

Од 1959. године сарађујем са културним установама у Ужицу (Музејом, Историјским архивом и Библиотеком). Тада сам објавио прве чланке у *Вестима*. Кад год бих дошао у Ужице, свраћао сам у ове културне институције. Тако сам почетком фебруара 1990. свратио у *Вести* и дуго разговарао са новинаром Пером Тешићем, који ме је обавестио да су *Вести* објавиле песму Аце Доганџића „О ужичким источним греховима“, која је била посвећена заслужним људима за Ужице: Титу,

Кардељу, Петру Стамболићу и Николи Љубичићу. Пера ми је предложио да ову песму однесем Љубичићу да је прочита. Назвао сам га из Ужица телефоном да га подстакнем да нешто остави за историју свога доба, уколико има дневничке белешке или да ми то исприча. Чим сам се вратио у Београд, послао је по мене кола 7. фебруара. Он је становао у посебној кући на Сењаку у Улици Лазе Симића 26, која је касније добила име Жанке Стокић. Примио ме је у дневној соби, у присуству супруге Вере. Кад сам му дао песму, прочитао ју је наглас и љутито коментарисао: „Одмах ћу им вратити ону плакету 'Ужичка република'. Они се свађају међусобно а возови пролазе. У оној рупи са тим чаршијским смицалицама желе да извргну руглу другога и да са њим сеире. Ничег у томе нема стваралачког и они не могу да изађу из тог круга. Ја им се никад нисам мешао у кадровску политику. Помагао сам им колико сам могао. Узмите само пут преко Кремана до Таре, хотел 'Оморика' на Тари и аеродром Поникве, које је изградила војска. Ја сам био југословенски оријентисан. Никад ме српско руководство није подржавало. Рекли су ако те хоће Тито, ми ти нећемо сметати. Зашто је Тито хтео мене а није подржавао српско руководство либерале, који су сматрали да Тито подржава хрватско руководство. То није тачно“. Наставио је: „Српско руководство зазирало је од Тита и није га позивало у посету а хрватско је то чинило и манипулисало са њим да им даје подршку.⁷ Ти знаш Бобија (Добривоја Радосављевића), кад је био председник Партије у Србији, предлагао је да Тито одступи. У Србији се после 4. пленума ЦК СКЈ форсирао Мијалко Тодоровић на место Ранковића⁸ у СКЈ а да Тито заврши на Брионима као почасни председник. Мене су

7 Српско руководство се крајем шездесетих трудило да организује званичну посету Јосипа Броза неком делу Србије, али је Тито више пута одбијао позиве. Од тренутка када је прихватио посету источној Србији до реализације poste (септембар 1969) прошло је годину и по, а он је у међувремену више пута одлагао долазак. Слободан Селинић, „Јосип Броз у Источној Србији, 21–22. септембар 1969“, *Токови историје* 2/2014, 133–153; Latinka Perović, *Zatvaranje kruga. Ishod političkog rascepa u SKJ 1971/1972*, (Sarajevo: Svjetlost, 1991), 104.

8 Александар Ранковић (1909–1983) је после Другог светског рата био посланик у Привременој народној скупштини, министар унутрашњих послова, потпредседник Савезне владе и СИБ-а, као и потпредседник Републике. Био је члан Политбироа ЦК СКЈ. Смењен је са свих партијских и државних функција 1966. године. АЈ, фонд 507/ХИИ, СКЈ, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, к. 34/1-15; *Мала енциклопедија Просвета* 3, Р–Ш, (Београд, 1978), 29; Љубодраг Димић, *Историја српске државности*, III: Србија у Југославији, (Нови Сад: Српска академија наука и уметности (огранак у Новом Саду), „Беседа“, издавачка установа православне епархије Бачке и Друштво историчара јужнобачког и сремског округа, 2001), 382–393.

питали у Србији може ли Тито помоћу војске да изврши државни удар и смени републичко руководство. Из тога се види да они нису хтели Тита. Сада наступа мрак, страховит је притисак Запада да се сруше остаци социјализма у Југославији и Албанији, па би се после видело шта са Совјетским Савезом. Све зависи како ће се Србија одржати. Слободан Милошевић је сувише емотиван. Нама треба политичар типа Пашића, који би истовремено водио три политике. Не може се главом кроз зид“. На моје питање да ли њега још консултују српски политичари, јер је од 1989. године био у пензији, био је уздржан, али се из разговора видело да је био информисан кад зна да су три Ужичанина била на оснивању четничког покрета у Пазови. Није одобравао Слободану Милошевићу што се није диференцирао од националиста. Иако је признавао да је проблем Косова био тежак, сматрао је да „је морао друкчије поступати“. Није реаговао кад сам поново поменуо да је одиграо кључну улогу на Осмој седници ЦК СКС, вероватно зато што је то још било свеже и што је као пензионер уживао још неке бенефиције, попут аута и човека из обезбеђења. Кад сам га питао за Петра Стамболића, одговорио је: „Многи су долазили код Тита и покајнички плакали, али то није чинио Пера, иако се лично од Осме седнице не трпимо. Ја сам се дуго одржао на челу Армије што никад нисам водио кадровску политику као Слободан Милошевић, него је то радила кадровска комисија на коју сам могао да се позовем“. Није одобравао политику Рачана која је водила расцепу међу члановима СКЈ у Хрватској на националној основи. Главна поента нашег сусрета је била да га наговорим да пише мемоаре посебно, да опише своје сусрете са Титом, када је као секретар за народну одбрану два пута му давао оставку. Он каже да је водио белешке, али да су оне несређене па му је потребно да их неко среди. Ја сам му понудио да му то средим, ако буде писао мемоаре.

Прошле су три године од тог сусрета. Почео сам да сређујем белешке из разговора које сам водио са водећим југословенским политичарима, па ми је Љубичић био неопходан да појасни неке односе међу њима. У почетку је одбијао да са мном разговара о историји и упућивао ме на Петра Стамболића, али је касније прихватио. Разговарали смо 3. марта. Започели смо разговоре о Осмој седници ЦК Србије а потом о односима Тита и Јованке Броз и личностима које су играле одређену улогу у српској историји најновијег времена. „Што

се тиче Осме седнице, Иван више није имао поверења у Слободана и ја сам најпре покушао да их помирим. Као и обично, заказали смо састанак у ужем кругу нас десетак. Расправљали смо од подне до поноћи и тек у поноћ је Иван поставио питање Слободана. Што то ниси поставио на очеку дискусије него на крају, рекао сам Ивану, да би могли да расправљамо. Изгледа да је Чичак био у праву кад је тврдио да је Иван припремао удар на Слободана. У време кад му је истицао мандат председника Председништва Србије почео је да губи поверење у Слободана и осећао се несигурно па је хтео да доведе Драгишу Павловића, секретара Градског комитета, на чело ЦК Србије, да би и даље имао утицај и водио главну реч у Србији“. Љубичић је сведочио да је, упркос њиховом неслагању, имао намеру да сачува Стамболића, предлажући му да он дође на његово место у Председништву СФРЈ, али он то није прихватио. Непосредно пред почетак Осме седнице покушао је да убеди Стамболића и Павловића да се све заврши без расцепа у Партији, али Павловић је рекао да је дао реч друговима и да је мора одржати, јер је на седници Градског комитета критиковао Слободана Милошевића због олако датих обећања да ће решити питање Кососова и Метохије, а и Стамболић је одбио компромис и ишао на обарање Милошевића. Љубичић је на Осмој седници предложио да Драгиша Павловић да оставку и да се спор између Стамболића и Милошевића превазиђе. Љубичић се бојао тог политичког разлаза у Србији и желео је да остану обојица на власти, јер је био свестан да, ако остане само један, постаће лидер и то се догодило. Каже да је саветовао Слободана Милошевића да не шаље Борисава Јовића у Председништво Југославије, јер је он свађалачки расположен. Сматрао је да је за то место био погоднији Стамболић.

Потом смо причали о Титу и Јованки Броз. Потврдио ми је причу коју сам чуо од Петра Стамболића да су Доланц, Љубичић и Стамболић 1977. године отишли у Игало, да на броду „Галеб“ разговарају са Титом о Јованки. Успели су да га убеди да је поведу са собом у Београд на лечење код психијатра. Кад су стигли на аеродром у Београду, Љубичић и Доланц, изговарајући се државним пословима, оставили су Јованку са Стамболићем, а она је изразила сумњу да је воде у лудницу. Љубичић за њу каже да је била болесна и да је хтела да буде председник државе. Са њим је разговарала шта ће бити са њом после Титове смрти. Најпре је њега покушала да ангажује да јој у томе помогне, па кад је одбио, оријентисала се на генерала Ђоку Јованића. Јованка је демантовала да јој је у остварењу њених намера

помагао генерал Јованић, тврдећи да су ту аферу измислили Љубичић и Доланц и да је због те афере Јованић пензионисан. Према речима Љубичића, Тито му се жалио да га је она кињила, да од ње није могао мирно да спава. Носио се мишљу да поднесе оставку, па да се од ње разведе, јер то није хтео да учини док је на функцији председника Југославије. Плашио се њених претњи, а пре свега да га својом тежином са јастуцима не задави. У том страху Тито је једну ноћ провео у купатилу закључан, где га је сутрадан затекао Љубичић. „Ја сам радио на томе да га поштедим од брачних размирица, да би на миру могао да доноси одлуке. Јованка је сматрала да је она заслужна што је Тито уживао углед посебно у свету приликом стварања покрета несврстаних земаља“, сведочи Љубичић. Тврди да је Јованку код Тита као собарицу запослио Иван Крајачић Стево, дугогодишњи совјетски обавештајац и сумња да је и она била у вези са НКВД-ом и бојала се да се то не открије. Негира Јованкине оптужбе да су се он и Доланц борили за власт: „Ми се нисмо борили за наследство. То је могао само Кардељ, да је живео после Тита“. Љубичић је тврдио да је имао идеалну шансу после Титове смрти да преузме власт, али да није имао такве амбиције. Негира разне приче да Тито није био у ковчегу кад је организована сахрана. Гробница је рађена на брзину, па није била стабилна и добро урађена. Стога се морала касније дограђивати и дотеривати и због тога је вађен ковчег, а не зато што Титови посмртни остаци нису били у њему. За једну од највећих Титових грешака сматра што су републике биле државе, а то је убрзало распад Југославије. Он је за Љубичића био последњи велики државник не само Југославије него и света. Мисли да Тито није био „србождер“ и то аргумендује тиме што је само у Ужицу био 13 пута. Питао сам га зашто су га мрзели чланови Председништва СФРЈ из западних република? Каже да је знао да удари песницом по столу и да су се они тада повлачили са својим претераним захтевима. Бесан је на Радована Караџића, „Шекспира“, како назива Николу Кољевића и Биљану Плавшић, који су по његовом мишљењу четници, што окривљују ЈНА, а треба да знају шта их чека, јер су неприпремљени улетели у рат и жртвовали српско становништво у Босни и Херцеговини. „Ратко Младић већ изиграва војводу, па је скројио и капу сличну Мишићевој а натоварили су Србији избеглице и санкције“. Сећа се да је својевремено говорио Слободану Милошевићу да ће Немачка, чим се уједини, кренути у правцу Југославије. Сматра да Србима не би помогло и да су тражили контакт са Немачком: „Њој је мало Словенија и Хрватска,

него хоће целу Босну и да искрваре Срби и Муслимани а да највише користи имају Хрвати. Све до Дрине и не само то, него Санџак и Косово а и Војводину. Док сам био у Председништву СФРЈ свађао сам се са Врховцем и другима из Хрватске и Словеније због Косова. Шувар ми се жалио да му Милошевић не да да посети албанске рударе, који су штрајковали 1988. године због смењивања и хапшења Азема Власија са водеће партијске функције на Косову, ја сам му рекао ти си председник Партије, иди тамо и он је заједно са Милошевићем посетио рударе штрајкаче“. Слаже се са мојом мишљењем да су Титови наследници у Председништву СФРЈ биле минорне личности склоњене из својих република. За генерала Петра Грачанина, кога је повукао за собом у Србију, који је једно време осамдесетих година био начелник генералштаба ЈНА, каже да није навикао да издаје наређења, него да их извршава, али да је изузетан као човек.

Дуго смо разговарали о Ранковићу и Крцуњу. Са Ранковићем није сарађивао, а са Крцуном се дружио у току рата и после рата све до његове погибије. Сагласио се са мном да му је касније као политичару сметало оно што је радио 1941. у Ужицу, када је водио одељење за борбу против пете колоне. Крцун је био емотиван човек везан за Тита, као и Ранковић. Последњих година живота се кајао за све што је радио у Србији 1941. године и после рата као начелник Озне, па је утеху тражио у алкохолу. Заједнички смо дошли до закључка да Бошко Матић, борац Друге пролетерске бригаде, није успео да нам дочара Крцунов лик кад је писао његову биографију. За Видана Мићића, целата Друге пролетерске, који је вршио егзекуцију свих које је ова бригада осуђивала на смрт, па и сопствених бораца, и о коме је Слободан Гавриловић написао роман под насловом *Целат*, Љубичић каже да је патолошка личност, после рата у Нишу је причао да му је необично кад нема кога да стрела. „У току рата никог нисам стрелао“, каже Љубичић. Нисам му поменуо случај кад је у Фочи из пиштоља убио једног недисциплинованог борца. У Другој пролетерској бригади посебно је уважавао Цану Бабовић, заменика комесара бригаде. Обавестио сам га да је пред смрт изразила жељу да ми исприча своју биографију, па сам њена сећања предао Архиву Србије под условом да се могу користити од 2000. године. Признаје заслуге Петру Стамболићу, вероватно и због тога што га је он, кад се Љубичић 1982. демобилисао из војске, предложио да буде председник Председништва Србије. У новинама су се 1993. појавили фелтони у којима је критикована власт Слободана Милошевића, а помињан и Љу-

бичић као један од важних фактора који му је омогућио да дође на власт. На крају разговора, обећао сам му да ћу прикупити све што се о њему пише и донети му.

Љубичића сам поново посетио 24. јуна 1993. и донео му оно што је писано у *НИН-у* и *Борби* о Осмој седници и шта је Слава Ђукић писао о њему у *НИН-у* 9 априла. Љубичић се сећа да је Слава Ђукић једном дошао са Драганом Марковићем код њега ради интервјуа за *Политику*, али каже да није баш све било како он пише: „Није мене после пензионисања у Србију звао само Дража Марковић, него целокупно српско руководство и ја сам то прихватио“. Према казивању Душана Чкребића,⁹ Петар Стамболић је довео у Србију Љубичића, а њему је било вероватно непријатно да ми то призна после њиховог разлаза. Љубичић додаје да је тачно да је он Титу предложио Милоша Минића¹⁰ за министра спољних послова и да се Тито сложио са тим предлогом, али каже да није улазио у обрачуне између Милоша Минића и Петра Стамболића и Драже Марковића. Кад је постао председник Председништва Србије за њега је то био политички осинак у коме он није био тако моћан како Ђукић пише. Нисам га питао зашто је, док је био војни министар, сменио свог шефа кабинета који га је саветовао да се не бави политиком. Он тврди да, док је био председник у Србији, две године није имао везе са војним врхом. Касније је као члан Председништва СФРЈ колективно одлазио код војске, кад се о њој расправљало, да му се не би пребацило да има војску иза себе. Правда се да није хушкао Слободана Милошевића на Ивана Стамболића: „Уместо мог савета да само Драгиша Павловић да оставку, Иван је кренуо оштро на Слободана и изгубио дуел“. Више није коментаришао Ђукићево писање.

Признао ми је да је на Косову 1968. године енергично интервенисао са војском против албанских демонстрација у Приштини: „Имао сам иза себе Тита, који је донео одлуку а ја сам је извршио. За време албанских демонстрација 1981. ја сам донео одлуку да интервенишем са војском. Покренуо сам четири дивизије на Косово и за-

9 Душан Чкребић је рођен у Нишу 1927. Био је председник РИВ Србије, председник Скупштине Србије, председник ЦК СК Србије, председник Председништва Србије и члан Председништва ЦК СКЈ. Аутор је више мемоарских дела: *Између памћења и заборав*, (Нови Сад, 2007); *Живот. Политика. Коментари*, (Београд, 2008); *Поглед искоса*, (2009); *Људи и догађаји*, (Београд, 2013). и др.

10 Милош Минић (1914–2003) је после Другог светског рата био јавни тужилц, члан Владе НР Србије, СИБ и РИВ Србије, а од 1967. председник Скупштине Србије. Био је и савезни секретар за иностране послове и члан Савета Федерације.

претио да ћу све спржити и Албанци су одустали од демонстрација.“ Саветовао је и Кадијевића да пре рата похапси словеначко руководство па и Анту Марковића ако не крене са војском и да их смести на Брионе са секретарицама. Он би бомбардовао Словенију, али не цивилне објекте. Требало их је одсећи од света, јер су били спремиле кофере да беже. Прегл и адмирал Бровет су проваљивали одлуке из Београда а Кадијевић није био одлучан, иако је Устав био на његовој страни. Кадијевић није у праву кад тврди да ЈНА није била добро наоружана. „У моје време купили смо осам тенкова и лиценцу Т 32 да га производимо. Словенци су тражили да раде цео тенк а ја сам их одбио и на мене су се љутили Крајгер и Попит. Ми смо један тенк расклопили и поделили на више фабрика војне индустрије да израде наш тенк. Заједно са Румунима произвели смо авион Орао. За време социјализма смо правили грешке, али смо направили огроман корак напред“. Мисли да је будућност у неком хуманом социјализму, попут шведског. Сложио се са мношвом да се не могу рехабилитовати квислинзи. Причао сам му своје утиске из Македоније, где сам 1993. за време научног скупа имао прилике да разговарам са Киrom Глигоровим, председником Македоније, и пензионером Лазом Колишевским, које сам познавао док су били у Београду. Подржао је моје мишљење да су Македонци изгубљени, „да им тако и треба, кад хоће по сваку цену државу“ и рекао да би, када би имао моћ као некада, одмах протерао 200.000 Албанаца са Косова у Албанију. За Кардеља је поновио да је пре свега био Словенац и да је из те перспективе гледао на Југославију. („Старије генерације Словенаца плашиле су се германизације а ови млади, који су радили на отцепљењу од Југославије, о томе не знају“).

Разговарали смо и о текућој политици. Пренео сам му моја сазнања да се у Русији прича да ће санкције Србији трајати још два или три месеца, али да никад неће бити званично укинуте. Он није био оптимиста по том питању. Поменуо је да је неко Словенцима продао записник са састанка председника СР Југославије Добрице Ћосића са српским генералима, што је Милошевићу дало повод да обори Ћосића са власти. Кад смо расправљали о доношењу одлука истакнутих политичара, поменуо сам да Милошевић сам доноси одлуке без консултација са окружењем, изузев супруге Мире Марковић. Љубичић додаје да ће зато сносити одговорност, те да је Тито консултовао људе око себе, па тек онда доносио одлуке. И даље му је Тито био мерило вредности при оцени наших политичара. Сећа се да је Милошевић

последњи пут био код њега пред изборе 1990. и да га је тада опоменуо да се налазимо пред ратом. Љубичић ме уверавао да је тадашње генерале слабо познавао, осим Животе Панића, који је био у његово време начелник корпуса, а тада начелник Генералштаба. За мог школског друга генерал-потпуковника Ацу Радовановића није чуо. Од Кадијевића усваја само његове две тезе: да је грешка што није неговано југословенство и што су републике постале државе. Копка га како и зашто је отишао са власти Александар Ранковић и ко је смислио ту аферу прислушкивања Тита од стране Ранковића. Замолио ме је да питам Славку, супругу Ранковића, да ли је он оставио нешто о томе. Одговорио сам му да ми је причао Јефто Шашић, начелник Политичке управе ЈНА у време пада Ранковића, да су аферу о прислушкивању организовали Иван Крајачић Стево и Јованка Броз. Љубичић се сложио са тим, али мисли да иза Јованке нису стајали Руси, него су они самостално то извели. Љубичића је посебно интересовало како је Крајачић пронашао баш Јованку, демобилисану и деморалисану партизанку из личног села, и послао је на двор код Тита за собарицу. Он сумња да је нека веза постојала између њих из времена ослободилачке борбе. Склон је да поверује да су усташе биле заробиле Јованку и да је она боравила неколико месеци у Загребу у кући породице лекара Мартинеца, одакле је изненада нестала. Претпостављало се да је заједно са Хебрангом дошла у партизане. Породица Мартинеца се запрепастила кад је Јованку видела као Титову супругу и о њеној тајни обавестила пуковника војне безбедносне службе, а овај Ранковића, који је сматрао да је тада било касно да се о томе расправља. Захтевао је од породице Мартинец и пуковника КОС-а да ћуте. Због тога се сматра да је Крајачић изабрао Јованку и послао је код Тита да би његове захтеве извршавала. Некако су једно од њих двоје сазнали да Ранковић зна за њихову тајну и то је било опасно, требало га је на неки начин елиминисати. Љубичић тврди да Крајачић није подносио Србе, а ни Ранковића, и желео је да заузме његово место. Ову целу причу он узима условно, ако се може веровати породици Мартинец, Дедијером писању и *Глобусу*, који је делове ове игре пренео у јавност, а да нико и ништа од изнетог није демантовао. После пада Ранковића са власти, Љубичић је сазнао, вероватно преко војне обавештајне службе јер је тада био командант београдске војне области, да је Крајачић звао телефоном Брионе и интересован се код Јованке да ли ће после 4. пленума ЦК СКЈ он бити министар унутрашњих послова Југославије. Он тврди да је од Комисије која је ис-

питивала случај Ранковића био одређен Иван Мишковић, шеф војне обавештајне службе, да провери техничке могућности прислушкивања и да је поднео извештај да прислушкивања није било. Два дана пре доласка ове техничке комисије, у Титовој кући су боравили Крајачићеви људи, а да ли су нешто оставили иза себе није утврђено. Јованка је све до смрти упорно тврдила да је Ранковић отишао са власти због прислушкивања Тита.

Кад је приметио блокче у којем сам записивао наш разговор на коме је на свакој страници стајало заглавље Председништва СФРЈ са грбом, пита ме откуд ми. Причам му да ме је фебруара 1991. позвао члан Председништва СФРЈ из Босне и Херцеговине Богић Богићевић као историчара, да разговарамо о судбини Југославије. Ја сам га убеђивао на основу својих сазнања за време боравка у Лондону 1990, када су представници Словеније и Хрватске лобирали у Великој Британији за отцепљење од Југославије а да нису свраћали у Амбасаду, како ми је причао тадашњи амбасадор Светозар Рикановић, да ће доћи до распада Југославије, а он је тврдио да то неће дозволити Европа. Месец дана касније, у марту, гласао је на Председништву Југославије против увођења ванредног стања у Југославији. Тај наш разговор бележио је стенограф. Да бих имао доказе, касније сам тражио тај записник, али нисам успео да га добијем.

Почетком јула 1993. поново сам био код Љубичића да видим да ли је прочитао текстове у штампи о њему. Љубичић има 77 година, нема ширину знања (Петар Стамболић ми је говорио да није имао о чему да разговара са Љубичићем ни пола сата), али је за Љубичића било битно да је могао да разлучи шта може, а шта не у одређеним историјским ситуацијама. Многи су га негативно оцењивали да је био ограничених могућности и да је верно служио Титу и употребљавао неке његове узречице („чим прије“ и друге). Ипак, поседовао је способност и решеност да донесе одлуку у критичним ситуацијама, што карактерише велике људе у политици. Вероватно се ЈНА не би распала да су такви људи били на њеном челу. Иван Стамболић је после пада са власти признао да је и он потцењивао Љубичића, али је схватио да је он био изузетно лукав човек.

Љубичић тренутно није способан да било шта пише, па покушавам, док му је још свеже памћење, да нешто сачувам за историју. Пристао је да донесем магнетофон и припремим питања. Прочитао је оно што су објављивали *Борба* и *НИН* о њему и о Осмој седници ЦК Србије. Није му јасно што га Слава Ђукић мрзи, кад пише да је нахуш-

кавао Слободана Милошевића на Ивана Стамболића. Каже да то није тачно, као што није тачно да је он подржавао Минића док је Тито био жив, Дражу Марковића против Минића, Ивана Стамболића против Драже Марковића и Слободана Милошевића против Ивана Стамболића, да би на крају завршио каријеру као водоноша Слободана Милошевића. Разочарао се у Милошевића, јер му се више не обраћа за савет, јер је прошло три године како није био код њега. У „СКЈ, покрет за Југославију“ не види личност која би га повукла напред. Каже да је предлагао да Грачанин буде војни министар, а не Кадијевић, који је оклевао, јер би се Грачанин нашао на фронту и не би склапао уговоре са Туђманом, али то Мамула није прихватио. Остало му је нејасно да ли је Кадијевић кукавица или издајник.

Љубичић није коментарисао Крцунову карактеристику, коју је писао за њега док је био у Другој пролерској бригади, да је оштар и нервозан али способан командант батаљона. Само је поменуо да, док је био командант батаљона у Другој пролетерској, имали су најмање губитака, јер се борио против јавашлука и за дисциплину у јединици. Није могао да ми објасни у чему се нису слагали Крцун, док је био председник Владе Србије, и Петар Стамболић, као председник Савезне владе. Сећа се мог младог учитеља Пере Радовановића, који је нама основцима у пролеће 1941. говорио да су наши непријатељи Немци и да ми треба да се против њих боримо, да је тешко рањен у борби на Гату јуна 1942. као командир чете у његовом батаљону и да је убрзо умро.

Сматрао је да ће се у будућности на југословенском простору створити некаква асоцијација, без обзира што је био рат, јер је годинама постојала заједница југословенских народа. Њему је доста Црногораца и њихове борбе за српство: „Ми Срби смо култивисанији од тих што су дошли да нас воде (Костић и други)“. Коментаришући Милана Панића и његову идеју о економској интеграцији Балкана, закључио је да је евидентно да Панић није политичар.

Са Љубичићем сам причу о његовој прошлости наставио почетком априла 1994. Негирао је оптужбе Јованке Броз да се борио за власт, већ каже да је видео да је Тито живео „као у кавезу“ и да су му досађивали полтрони решавајући своја питања. Негира и да је форсирао Доланца, али помиње да се адмирал Мамула ставио на страну Ивана Стамболића. Осму седницу оцењује на следећи начин: „Ја сам нешто друго очекивао од Осме седнице, да ће Србија привредно јачати и на тај начин везивати друге републике за себе. Дечки су

отерали старе револуционаре а њих је запљуснуо националистички талас“. Слаже се са мном да српско питање није требало решавати ратом, иако ми је пре тога говорио да би он бомбардовао Словенију. Из разговора се видело да се разочарао у Слободана Милошевића, који је по њему окружен полтронима.

Кад сам му поменуо да сам, уз његову помоћ, спреман да заједнички урадимо његову биографију, открио је да поред дневника има нешто од мемоара написано у рукопису и да би требало то неко да прекуца. Сложили смо се да то прекуца његова секретарица а да се ја заложим код директора Архива Југославије Миодрага Зечевића да се ти мемоари откупе.

После два дана отишао сам код Зечевића, са којим сам дуго година сарађивао. Он је пристао да тај Љубичићев рукопис Архив прекуца и да га преда Архиву под условом да се тренутно не објављује.

Почетком јула 1994. био сам последњи пут код Љубичића. Обавестио сам га да ће Архив Југославије прекуцати његов рукопис ако га буде завештао Архиву. Детаљније ме је обавестио шта је рукопис садржао. То је дневник који је водио док је командовао 4. ужичким батаљоном у Другој пролетерској бригади. Затим, има бележака које је водио као секретар за народну одбрану и белешке о Јованки Броз. За њу је рекао: „Она је хтела да ме смени и ја сам давао оставку Титу у Карађорђеву. Тада сам му рекао: без мене се може а без тебе Тито се не може, и он није прихватио моју оставку“. Напомиње да је још једном давао оставку 1969, заједно са Шумоњом, начелником Генералштаба, након две године како су дошли на чело војске. За рукопис каже: „Ја немам снаге да то средим, нека остане тако, па ћу га можда уништити или дати архиву, али за објављивање треба на њему доста да се ради“. Понудио сам му помоћ да га среди, иако он није показивао вољу да мени помогне, али он на то није реаговао, па ја нисам захтевао да ми покаже рукопис и не знам у каквом је био стању.

У наставку разговора ми је рекао да никад неће отићи у завичај. „Одрекао сам се имања после рата. Мислио сам да ће заживети земљорадничке радне задруге. Имам сестру у Ужицу, понкад је чујем телефоном. Кућа ми је спаљена за време рата. Никад нисам био тамо где се налазила. Родитељи су ми малтретирани од сарадника окупатора и брзо су умрли. Не волим Ужичане, то је лош народ. Живе у оној рупи и сеире један над другим. Никог не уважавају. Међу првима су уклонили Титов споменик са Трга партизана у Ужицу. То је вандализам. Да имам сада моћ, обезбедио бих средства да се честито изучи

шта су урадили српском народу партизани, шта четници, а шта Не-дић“. Нажалост, изгледа да је заборавио да сам му ја 1987, као члану Председништва СФРЈ, када је имао моћ, предлагао да ми помогне да напишем синтезу о Србији у Другом светском рату, а он ми је лежерно одговорио да консултујем и друге политичке актере у Србији. До-даје да су се, кад је у Косјерићу говорио да не треба прогонити децу четника, побунила деца партизана, тврдећи да су се, док су они ишли на радне акције и изводили друге омладинске активности, деца четника школовала и заузела кључна места. Наставља: „У пролеће 1972. Марко Никезић, Латинка Перовић, Дража и ја повели смо Тита да посети Ужице. У тренутку кад смо ишли кроз Крчагово, поред фабрике оружја, изашли су радници и пљескали Титу. Кад смо наишли ми, руководство из Србије, један грлати дугајлија из масе радника је узвикнуо: 'Народе, не пљешћи, ови нису важни!'"

Болело га је то што га Ужичани нису уважавали и што су покренули аферу против њега одмах после Осме седнице. Три месеца после Осме седнице, 18. децембра 1987, са Бранком Петрановићем сам држао предавање у Марксистичком центру у Ужицу о албанском национализму и међунационалним односима на Косову и Метохији и у дневник сам забележио да је тог дана држан састанак општинског комитета у Ужицу поводом чланка Драгољуба Голубовића Пижона у *Дуги* о Милоју Миловановићу као ужичком Чичикову и да је председника Градског комитета Ристовића звао телефоном Никола Љубичић и рекао му да не кују заверу против њега и да оставе Славка Лазића директора „Јелове горе“ на миру. Љубичић је мислио да су му ту аферу наместили Иван Стамболић и адмирал Бранко Мамула, односно да су измислили да му је Славко Лазић изградио викендицу у Чортановцима на Дунаву у знак захвалности што му је Љубичић помогао да изгради фабрику ракије у Добродолу. Кад сам га о тој афери питао, он ми је објашњавао да то није била његова викендица него његовог шурака. Касније се у јавности ширила вест да је Лале Секулић, који је продавао лекове војсци, купио Љубичићевом сину Кољи кућу у Лондону.

У наставку разговора ми каже да сматра да је била грешка што су муслимани под тим именом признати као народ, јер су изазвали солидарност исламског света. Боље би било да су се бар назвали Бошњаци или било којим другим именом. „Ми Срби смо анархичан народ и зато нас треба строго кажњавати“. За Тита поново тврди да је био ауторитет не само за Насера и Гадафија него и за Никсона и Ки-

синџера. Поново ми је опширније причао зашто је Јованка опседнута њиме и Доланцом: „Био сам умешан заједно са Доланцом и Пером Стамболићем у односе између Тита и Јованке, кад је њихов брак дошао у алармантну кризу у Игалу 1977. године. Заједно смо пошли на тројица у Херцег Нови и са собом понели лекарски извештај о Јованки. У том извештају су лекари писали, да иако нису могли да утврде тренутно њено психичко стање у коме се налази, навели су да је патила од маније гоњења и жудње за влашћу“. Тај лекарски извештај су предали Титу на броду „Галеб“ и захтевали од њега да Јованку поведу у Београд да се лечи. „Једне вечери Пера и ја шетали смо поред мора у Игалу са Јованком и она нам је тада говорила о угрожености српског народа у Хрватској и да ми хоћемо да је пошаљемо у лудницу. Успели су да је одвоје од Тита и доведу у Београд“. За Тита, у време сукоба са Јованком, каже да то више није био Тито, него немоћни старац неодлучан и повучен. Љубичић је закључио да је њена мржња према њему потицала од тога што ју је осујетио у њеним намерама кадровском политиком.

Није онда нимало чудно што је до смрти 2013. непрекидно изјављивала да су Љубичић и Доланц два гада. Мени је Гачић поменио да је Љубичић за њу рекао да је гадура. Комплименти на највишем нивоу. Иако Јованка није била историјска личност, самим тим што је била супруга историјске личности доживела је славу и страдање од историје. Остало је необјашњено зашто су је од одвајања од Тита 1977. до смрти 2013. године држали у тоталној изолацији и без икаквих права.

Више нисам покушавао да разговарам са Љубичићем. Умро је 13. априла 2005. године и сахрањен у Алеји заслужних грађана на Новом гробљу у Београду а не у Алеји народних хероја, где су сахрањени Крцун и остали народни хероји. Присуствовао сам његовој сахрани. Иако је био војни министар Југославије и имао највиши војни чин генерала армије, нико испред војске није говорио на сахрани. Једино му је Олга Живковић одржала посмртни говор као саборац из Друге пролетерске бригаде.

Резиме

Од 1987. до 1994. историчар др Венцеслав Глишић је у више наврата разговарао са генералом Николом Љубичићем, бившим савезним секретаром за народну одбрану и председником Председништва СР Србије. Генерал Љубичић му је тада износио своја сећања и виђења значајних историјских догађаја и личности од друге половине шездесетих до почетка деведесетих година 20. века. За истраживаче овог периода југословенске и српске историје, корисна су његова сведочења о паду Ранковића 1966, личности Јосипа Броза, односу Јосипа Броза и супруге Јованке, доласку Слободана Милошевића на власт у Србији, распаду СФР Југославије, рушењу српског руководства 1972, односима у југословенској федерацији и међу српским политичарима и др.

Sources and Literature

- Arhiv Jugoslavije. 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj KJ i kadrovsku politiku.
- Bjelajac, Mile, Gordana Krivokapić-Jović. *Prilozi iz naučne kritike – srpska historiografija i svet (uticaj jugoslovenske krize na stranu i domaću historiografiju)*. Beograd: INIS, 2011.
- Bjelajac, Mile. „Nova сведоčenja о разбијању Југославије и sukobима 1990-тић“.
Tokovi istorije 1/2010, 157–180.
- Bjelajac, Mile. „Najnovija istorija Srbije u svetlu сведоčenja istaknutih savremenika“.
Tokovi istorije 1–2/2006, 246–256.
- Bulatović, Momir. *Pravila ćutanja: istiniti politički triler sa poznatim završetkom*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2004.
- Ćkrebić, Dušan. *Između pamćenja i zaborava: memoarski i politički eseji*. Novi Sad: Prometej, 2007.
- Đukić, Slavoljub. *Između slave i anateme: politička biografija Slobodana Miloševića*. Beograd: Filip Višnjić, 1994.
- *Enciklopedija srpske historiografije*, priredili Sima Ćirković i Rade Mihaljić. Beograd: Knowledge, 1997.
- Glišić, Venceslav. *Susreti i razgovori. Prilozi za biografiju Petra Stambolića*. Beograd: Službeni glasnik, 2010.
- Dimić, Ljubodrag. *Istorija srpske državnosti*, III: Srbija u Jugoslaviji. Novi Sad: Srpska akademija nauka i umetnosti (ogranak u Novom Sadu), „Beseda“, izdavačka ustanova pravoslavne eparhije Bačke i Društvo istoričara južnobačkog i sremskog okruga, 2011.
- Mitrovski, Boro, Venceslav Glišić, Tomo Ristovski. *The Bulgarian army in Yugoslavia: 1941–1945: the Bulgarian occupation army (April 1941 – September 9, 1944): cooperation between the people’s liberation movement of Yugoslavia*

and the anti-fascist resistance movement of Bulgaria: participation of units of Bulgaria under the Fatherland Front of Government in the fighting in Yugoslavia towards the end of the war. [translation Kordija Kveder], Beograd: Međunarodna politika, 1971.

- Ljubičić, Nikola. *Užički narodnooslobodilački partizanski odred „Dimitrije Tucović“*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1979.
- *Mala enciklopedija Prosveta 3*, R-Š. Beograd, 1978.
- Nikolić, Kosta. *Jugoslavija, poslednji dani (1989–1992)*. Beograd: Službeni glasnik, 2018.
- Nikolić, Kosta. „Politički portret Slobodana Miloševića (1988–1991)“. *Tokovi istorije 1/2013*, 259–194.
- Nikolić, Kosta. „Smenjivanje Ivana Stambolića sa funkcije predsednika Predsedništva SR Srbije 1987“. *Istorija 20. veka 1/2016*, 159–178.
- Perović, Latinka. *Zatvaranje kruga. Ishod političkog rascepa u SKJ 1971/1972*. Sarajevo: Svjetlost, 1991.
- Piljak, Milan. „Razgovor sa Aleksandom Krausom, direktorom u jugoslovenskom samoupravnom socijalizmu“. *Tokovi istorije 2/2012*, 235–262.
- *Pola veka Instituta za noviju istoriju Srbije 1958–2008*, priredili dr Momčilo Mitrović, mr Slobodan Selinić, mr Aleksandar Životić. Beograd: INIS, 2008.
- Selinić, Slobodan. „Josip Broz u Istočnoj Srbiji, 21–22. septembar 1969“. *Tokovi istorije 2/2014*, 133–153.
- *Srpske političke elite i Londonska konferencija II*, priredio dr Vladimir Petrović. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2016.

Summary

Venceslav Glišić

Meetings and Discussions with Nikola Ljubičić

Abstract: The text describes the recollections of General Nikola Ljubicić about his contemporaries and the events in which he had taken part, in the course of several meetings with historian Dr. Venceslav Glišić. It is a significant historical source about Serbian and Yugoslav history from the 1960s to the first half of the 1990s.

Key words: Nikola Ljubičić, Josip Broz, Petar Stambolić, Slobodan Milošević, Yugoslavia, Serbia, Communists

From 1987 to 1994, historian Dr. Venceslav Glišić met on several occasions with General Nikola Ljubičić, former federal secretary for national defense and president of the Serbian Presidency. On that occasion Gen. Ljubičić shared his recollections and views regarding some significant historical events and public figures from the second half of the 1960s to the early 1990s. His account of the fall of Aleksandar Ranković in 1966, the persona of Josip Broz, the relationship between Josip Broz and his wife Jovanka, the downfall of the Serbian leadership in 1972, the rise of Slobodan Milošević to power in Serbia, relations in the Yugoslav federal state and among the Serbian politicians, the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and others, are a useful source for researchers of this period of Yugoslav and Serbian history.